

# FYLKESPROGRAMMET FOR MILJØPARTIET DE GRØNNE TROMS OG FINNMARK



**2019 – 2023**

# DERFOR ER DET VIKTIG AT DU STEMMER GRØNT!

De Grønne vil skape et samfunn hvor vi har gode liv uten at vi ødelegger for andre. Norge står ved et veiskille, der langsiktig trygghet, frihet og velferd for alle står på spill. Vi er nødt til å ta et oppgjør med målet om å hele tiden produsere mer for å kjøpe og så kaste mer. De Grønne sier nei til den rådende politikkenes rovdrift på mennesker og miljø.

De Grønne vil ha et Norge der unge ikke blir syke av prestasjonsjag og kjøpepress. Vi vil ha levende lokalsamfunn der færre er ensomme og vi har mer tid til venner og familie. Ungene skal kunne leke trygt ute og sykle til skolen i frisk luft. Vi skal fortsatt kunne gå tur i gammel skog og fiske i fjorden. Dyra i havet skal ikke kveles av plast. Vi vil skape et Norge som kjemper mot klimaendringer, som bidrar til at færre drives på flukt og sikrer gode liv også for dem som kommer etter oss.

Det skal være enklest og billigst å velge miljøvennlig, uansett hvor du bor. Vi lover å støtte alle folkene med ideer og pågangsmot til å skape nye grønne arbeidsplasser. Vi vil gi byen og bygdene tilbake til menneskene.

# Innhold

<b>LIVSKVALITET OG HELSE</b>	<b>3</b>
<b>UTDANNING</b>	<b>5</b>
<b>KULTUR</b>	<b>7</b>
<b>SAMFERDSEL</b>	<b>9</b>
<b>NÆRINGSPOLITIKK</b>	<b>11</b>
<b>FISKERI</b>	<b>13</b>
<b>HAVBRUK</b>	<b>15</b>
<b>LANDBRUK, UTMARK OG REINDRIFT</b>	<b>17</b>
<b>REISELIV OG KREATIVE NÆRINGER</b>	<b>19</b>
<b>ENERGI OG MINERALUTVINNING</b>	<b>21</b>
<b>RETTFERD, LIKESTILLING OG SOLIDARITET</b>	<b>23</b>

## LIVSKVALITET OG HELSE

Miljøpartiet De Grønne vil bedre livskvaliteten gjennom å skape meningsfulle hverdager der vi har tid til utfoldelse og samhandling. En god folkehelse bygger på gode forebyggende strategier gjennom helhetlige og nære helsetilbud som skal forebygge, men også lindre og behandle for dem som har behov. Alle skal ha rett til å leve i miljø som fremmer sunne liv.

Helsetjenester skal utformes slik at de styres etter medisinske prinsipper som skal fremme bedre fysisk og psykisk helse. Vi ønsker et trygt og solid offentlig helsetilbud som er tilgjengelig for alle, samtidig som vi anerkjenner at private aktører kan være viktige for å komplettere det offentlige tilbudet.

Vi er sterkt kritiske til utformingen av regionale helseforetak som drives etter forretningsmessige prinsipper. Vektleggingen av kvalitet og kontinuitet må gå foran vektlegging av pris i utformingen av anbudsutlysninger.

### Miljøpartiet De Grønne vil:

- Etablere en nullvisjon for selvmord.
- Forebygge livsstilssykdommer og styrke folkehelsearbeidet.
- Tilrettelegge samfunnet bedre for mennesker med funksjonshemninger, utviklingshemninger, psykiske lidelser og kroniske sykdommer.
- Legge til rette for aktivitetstilbud som skaper naturlige generasjonsoverskridende møteplasser i hele fylket.
- Sikre at eldre får god pleie og omsorg for å kunne bo lengst mulig hjemme, ha kontakt med naturen og delta aktivt i samfunnslivet.
- Etablere en testpilot for sekstimers arbeidsdag i relevante offentlige virksomheter i Troms og Finnmark.
- Opprettholde et desentralisert helsetilbud, med særlig vekt på god akuttberedskap, og der psykisk og fysisk helse likestilles.

- Sørge for et godt og nært fødetilbud, styrke jordmortjenesten og øke ammekompetansen på fødestuer og helsestasjoner.
- Jobbe for at tannhelsetjenesten er gratis frem til fylte 25 og at den skal inkluderes i egenandelsordningen gjennom folketrygden.
- Sikre at offentlig investeringsstøtte til private aktører i velferdssektoren tilbakeføres ved opphør av virksomheten eller kontraktsforholdet.
- Jobbe for at de regionale helseforetakene erstattes med et styringssystem, der selvstendige sykehus underlegges regional styring.
- Sørge for at fylkeskommunen blir en pådriver for et godt samarbeid mellom offentlige tjenestetilbud og frivillige organisasjoner.
- Styrke tilbudet av økologisk, kortreist og plantebasert mat ved offentlige institusjoner, virksomheter og kantiner.

## UTDANNING

Miljøpartiet de Grønne vil ha en skole som fremmer mestring og læringsglede. Ett av skolens viktigste formål må være å hjelpe barn og unge til å bli trygge og selvstendige mennesker. Livsmestring må derfor løftes frem i skolen.

Vi vil sørge for at skolen er forankret i et helhetlig menneskesyn og kan ivareta mangfoldet av elever. Fravær, frafall og lite læring kan bare forebygges ved å gjøre skolen bedre for flere.

Dagens skole skaper hos mange en følelse av å ikke strekke til. Et lykkelig menneske får anledning til å bruke både praktiske, estetiske, kreative, sosiale og faglige sider. Vi mener at utviklingen av mennesket skjer i et samspill mellom familie, fritid og skole. Vi ønsker å styrke innsatsen for elevenes psykiske og fysiske helse. Miljøpartiet De Grønne vil ikke åpne for helt fritt skolevalg. Noen plasser må være forbeholdt lokale søkere, så de slipper ufrivillig flytting.

Miljøpartiet De Grønne vil ha fokus på at det er i kombinasjonen av ulike utdanninger at fremtiden til fornybarsamfunnet ligger. I denne kombinasjonen er teoretisk og praktisk fagkunnskap og kompetanse like viktig. Det handler ikke om et «enten eller», men om et «både og».

### Miljøpartiet De Grønne vil:

- Styrke utdanning innen naturopplevelser, kulturnæringer, håndverk, design og estetiske fag.
- Etablere et program om bærekraftige liv for både grunnskole og videregående skole.
- Sikre desentraliserte videregående skoler, og at de vanligste studieløpene skal finnes i alle deler av fylket.
- Øke statusen til yrkesfaglige studieretninger og synliggjøre betydningen av «kloke hender» i byggingen og vedlikeholdet av fornybarsamfunnet.
- Samarbeide med næringslivet for å tilby praksisopplæring fra første år på yrkesfaglige program.

- Styrke oppfølgingstjenesten og sikre tidlig innsats rettet mot elever i videregående skoler for å forebygge forfall og redusere bruk av kvalifiseringsprogram.
- At fylkeskommunen skal ta inn og utdanne lærlinger, spesielt innen praktiske fag, energiøkonomisering, vedlikehold og rehabilitering av natur.
- Satse på praksisbrevordningen, som gir flere ungdommer utbytte av videregående opplæring.
- Gi fullt utstyrsstipend til elever på yrkesfag, i tråd med gratisprinsippet.
- Jobbe for at flere velger samisk, kvensk og finsk på videregående, og finne tiltak som øker rekruttering og fagenes status.
- Sørge for at utdanningsløpet fremmer elevens flerspråklighet og flerspråklige kompetanse.
- Sørge for gode tjenester for minoritetsspråklige elever.
- Sikre gode støttefunksjoner i de videregående skolene som for eksempel miljørådgivere, spesialpedagoger, sosialpedagoger og helsesykepleiere.
- Styrke mattilbudet i videregående for å gi bedre læring, øke trivselen og utjevne sosiale forskjeller.
- Gi økonomisk støtte til kommuner som innfører et mattilbud i grunnskolen.
- Styrke internasjonale utvekslingsordninger for lærere og elever.
- Videreutvikle mulighetene for fjernundervisning, som for eksempel LOSA.
- Etablere en forsøksordning på videregående skoler med skoledager som starter en time senere.
- Ivareta elever som pendler ved å ha et rimelig kollektivtilbud og god samkjøring mellom rutetilbudet og skolehverdagen.
- Sikre videreføring av den kulturelle skolesekken og den naturlige skolesekken.

# KULTUR

Miljøpartiet De Grønne ser på det å kunne uttrykke seg, oppleve og engasjere seg i kulturlivet som en menneskerett. Et bredt kulturtilbud gir en meningsfull motvekt til forbruk, kjøpepress og statusjag. Det er også viktig for barn og unges selvutfoldelse og livsmestring.

Det historiske, språklige og kulturelle mangfoldet er en styrke og en særegenhet for Troms og Finnmark. Vi har et særlig ansvar for samisk og kvensk språk og kultur, og at disse skal være en naturlig del av hele kulturfeltet.

Begrepet mangfold skal både omfavne det historiske og møter med nye kulturer. Vår region har alltid vært avhengig av en tilflytting, og vi vil jobbe for god integrering av tilflyttere fra innland og utland.

## Miljøpartiet De Grønne vil:

- Prioritere barne-, ungdoms- og breddeidrett.
- Støtte opp om egenorganiserte aktiviteter, som for eksempel friluftsliv, sykling og skating.
- Sikre desentraliserte og lett tilgjengelig kulturtilbud for å motvirke barnefattigdom og sosial ekskludering.
- Etablere tilbud om utstyrsbank der barn og unge kan låne utstyr til idrett og friluftsliv i alle kommuner i Troms og Finnmark.
- Styrke bibliotekene som inkluderende og flerspråklige møteplasser.
- Øke bruken av samisk og kvensk språk i det offentlige rom.
- Styrke bruken av samiske språk, blant annet ved økt støtte til oversettelse av litteratur og film, spesielt rettet mot barn og unge.
- Sikre forutsigbarhet og gode rammevilkår for samiske kulturinstitusjoner i samarbeid med Sametinget.
- Sikre videre drift av de nye kvenske språksentrene i Vadsø, Porsanger og Kvænangen, samt å styrke kvenske og norskfinske institusjoner.



- Opprette stimuleringsordninger for å få opp antallet kvenske, norsk-finske og samiske kunst- og kulturproduksjoner rettet mot barn og unge.
- Sikre forutsigbar og likeverdig finansiering av organisasjoner, foreninger og festivaler som mottar fast driftstilskudd fra de to fylkeskommunene i dag.
- Bruke støtteordningene til festivaler for å stimulere til økt fokus på bærekraft i alle deler av slike arrangementer.
- Bevare truede immaterielle uttrykk, som tradisjonell sang, dans og håndverk, gjennom fylkeskommunale støtteordninger eller garantilønn for utøvere.
- Styrke, støtte og utvikle kultursamarbeid over landegrensene.
- Støtte kreative kollektiv for utøvende kunstnere, musikere, dansere og andre uttrykksformer.
- Prioritere kulturminneforskning på klimatilpasset bygnings- og fartøyvern, klimapåvirkning på kulturminner, minoriteters kulturarv og urfolks/samisk kulturarv.
- Øke antallet utvalgte kulturlandskap.
- Ha større, sammenhengende nasjonalparker og verneområder på tvers av landegrensene i Norden, særlig på Nordkalotten.

## SAMFERDSEL

Miljøpartiet De Grønne setter en grønn dagsorden i samferdselspolitikken. Det betyr blant annet at vi vil satse på kollektivtilbudet i hele regionen og fossilfrie transportløsninger. Miljøpartiet De Grønne vil prioritere vedlikehold av dagens veier i stedet for nye og kostbare veiforbindelser i fylkesvegnettet.

Overgangen til fossilfri transport i regionen skal skje så fort som mulig. Det er stort behov for elektrifisering av infrastrukturen langs kysten. Innenfor fergedrift, hurtigbåter og veitransport må det satses på å gjøre transporten fossilfri, og fylket må legge til rette for elbillading over hele fylkesvegnettet og ved viktige havner.

Næringsutviklingen i Nord-Norge er helt avhengig av at vi får togforbindelser. Både EUs miljøkrav til import og nasjonale klimamålsetninger understreker at den omfattende vogntog-transporten av varer inn og ut av landsdelen hverken er trygg eller bærekraftig. Miljøpartiet De Grønne vil derfor jobbe for at Nord-Norge-banen blir realisert.

### Miljøpartiet De Grønne vil:

- Arbeide for rask byggestart av de foreslåtte jernbanestrekningene i Nord-Norge Fauske – Narvik – Tromsø med sidespor til Harstad kombinert med dobbeltspor på Ofotbanen, og Kirkenes – Rovaniemi.
- Sikre at utbygging av jernbanetraséer ivaretar naturhensyn og dyrelivet gjennom bruk av viltkorridorer og viadukter og ha nært samarbeid med reindriftnæringen i dette arbeidet.
- Jobbe for tilrettelegging av en satsing på elektriske fly knyttet til kortbaneflyplassene i Nord-Norge.
- Kreve satsing på lavutslipp og fossilfri drift av buss, hurtigbåter og ferger.
- Sette fart på omstillingen til fossilfri personbil- og næringstransport i fylket, blant annet ved å legge til rette for ladestasjoner over hele fylkesvegnettet og ved sentrale havner.

- Gjøre fylket til et foregangsfylke for nye former kollektivtransport.
- Tilrettelegge busstilbudet bedre for pendlere.
- Ha flere og tryggere gang- og sykkelveier for å ivareta myke trafikanter.
- Prioritere vedlikehold av veier fremfor nye veiutbygginger.
- Skrinlegge Langsundforbindelsen, og bruke en del av midlene på kritisk veivedlikehold i hele regionen.
- Prioritere skredsikring og utbedringer av farlige veistrekninger.
- Oppgradere tunneler i tråd med trafikksikringsbehovene som belyses gjennom tunnelforskriften.
- Etablere fergeforbindelse mellom Senja og Øyriket: Bjarkøy - Skrollsvik.
- Styrke kystberedskapen gjennom å jobbe for at tilgangen på redningshelikoptere og kystvaktskip er dimensjonert til pågående aktivitet til havs.

## NÆRINGSPOLITIKK

Den norske økonomien må fortsatt bestå av en bred miks av flere næringer, inkludert industri. Alle næringer skal gis mulighet til å bidra til en utvikling som ivaretar både mennesker, miljø og økonomi i et langsiktig perspektiv.

Våre nordnorske fortrinn er ren natur og fantastiske råvarer, og store deler av vårt fylke er kulturlandskap der mennesket lenge har hatt en rolle. En satsing på fiskerier, jordbruk og utmarksbruk er en forutsetning for å skape livskraftige samfunn i hele fylket. Nye næringer skal ikke fortrenge eksisterende bærekraftige næringer. Vi skal være bevisste brukere av fornybare ressurser og Troms og Finnmark bør derfor i hovedsak forvaltes etter prinsippet om vern gjennom bruk.

### Miljøpartiet De Grønne vil:

- Skape nye arbeidsplasser gjennom en grønn omstillingspakke som ruster Troms og Finnmark for en fornybar framtid.
- Avvise nye olje-etableringer i Nord-Norge, og i stedet tilrettelegge for nyskaping, gründere og forskning knyttet til grønne løsninger.
- Etablere et program for grønn industrisatsning innen både eksisterende og nye næringer i Troms og Finnmark.
- Ivareta prinsippet om vern gjennom bruk, for eksempel med en rasjonell drift av hogstflater i skogbruk som ikke går på bekostning av regionale miljøverdier.
- Arbeide for at utmarksdomstolen får tilført ressurser slik at det er kapasitet til å få vurdert landrettighetskrav.
- Bruke Finnmarkseiendommen til å sikre forutsigbar og bærekraftig lokal tilgang til naturressursene, der forvaltningen i større grad baseres på naturhensyn enn bedriftsøkonomiske hensyn.

- Sikre eierskap og verdiskaping knyttet til lokale og regionale naturressurser som vann, vind og biologisk råstoff gjennom hjemfallsordninger og ressurskatt.
- Bruke offentlige innkjøp bevisst for å styrke miljøvennlig innovasjon.
- At fylkeskommunale byggeprosjekter skal gjennomgå grønne sertifiseringsordninger, som for eksempel Breeam nor, for å styrke lokal innovasjon og kompetanse tilknyttet miljøvennlige bygg.
- Styrke arbeidet med smarte byer og distrikter tilpasset regionens særtrekk og satse på kunnskap, teknologi og samhandling som skaper grønne løsninger innenfor områder som energi, mobilitet, helse, vann og bygg.
- Tilpasse næringslivspolitikken til den enhver tid tilgjengelige beredskapen, der man ikke oppfordrer til økt cruiseturisme basert på fartøy med store passasjerantall og tungolje ombord når beredskapen ikke er dimensjonert for å håndtere hendelser i denne skalaen.

## FISKERI

Havområdene utenfor Nord-Norge er en fornybar gullgruve, der rike marine ressurser har lagt grunnlaget for både verdiskaping, sysselsetting og samfunnsbygging lokalt, regionalt og nasjonalt i mer enn 1000 år. De kystnære fiskeriene har vært selve fundamentet for framveksten av Norge som havnasjon – slik de også skal være det i all uoverskuelig framtid.

Miljøpartiet De Grønne ønsker en bærekraftig høsting av havets ressurser som ivaretar det marine økosystemet og sikrer sysselsetting og verdikjeden fra fjord til bord/fra sjark til sjømatrestaurant. Å sørge for en livskraftig kystfiskerflåte er en investering i livskraftige samfunn langs hele kysten av Troms og Finnmark – og i landet forøvrig.

### Miljøpartiet De Grønne vil:

- Sørge for at fiskekvotene går tilbake til fellesskapet, i tråd med Havressursloven.
- Sørge for at en større andel av verdiskapingen fra fiskeriene tilfaller kystsamfunnene, blant annet ved å jobbe for at mer av produktforedlingen skjer lokalt.
- Sikre at deltakerloven, råfiskloven, havressursloven, fiskesalgslagsloven og leveringsplikten videreføres og håndheves til det beste for kystsamfunn og fellesskapet.
- Legge til rette for å kunne kombinere fiskeryrket med andre yrker
- Styrke og videreutvikle sjøsamiske fiskeritradisjoner.
- Vurdere lokale forvaltningsmodeller eller fiskersamvirker i fjordene, slik at man kan investere i å bygge opp bestander uten å møte allmenningsproblematikk.
- Tilrettelegge for og oppfordre til at det etableres lovlig omsetning av rund og foredlet fisk direkte fra båt.

- Styrke Fiskerioppsynets lokale tilstedeværelse langs hele kysten og trappe opp arbeidet med å forebygge ulovlig fiskerivirksomhet.
- Regulere turistfisket strengere, for å minimere risikoen for uopprettelig skade på lokale bestander.
- Jobbe for at flere fiskerihavner i Troms og Finnmark innlemmes i Fishing for Litter og oppfordre fiskere til å benytte seg av slike mottak i kampen mot marin forsøpling.
- Kreve at høsting av raudåte og andre nøkkelarter i det marine økosystemet konsekvensutredes før tillatelse gis og aktivitet igangsettes.
- Tilrettelegge for at flere lite utnyttede ressurser kan gi grunnlag for nye marine næringer, men alltid med kunnskap om livshistorie, bestandsestimat og bærekraftig uttak i bunn.
- Jobbe for mer fleksible kvoteordninger som sikrer økt utnyttelse og verdiskaping av allerede fangstet biomasse som i dag går til spille.

## HAVBRUK

En bærekraftig havbruksnæring må ha nulltoleranse for rømming, lus og ressurser på avveie, ha fokus på dyrevelferd og sikre at fôret som anvendes produseres uten å belaste den marine næringskjeden. I tillegg må man i den bærekraftige utviklingen av næringen hensynta Naturmangfoldsloven og ivareta innbyggernes tilgang på naturområdet av rekreasjonell verdi.

Miljøpartiet De Grønne vil stille krav og bruke målrettede tiltak for å sikre utviklingen av en bærekraftig havbruksnæring som ivaretar både miljø- og samfunnshensyn i Troms og Finnmark. Vi vil derfor sikre en (gradvis) overgang til lukkede anlegg, styrke arbeidet med å utvikle en mer bærekraftig fôrproduksjon og sikre at en større andel av verdiskapingen tilfaller vertskommunene.

### Miljøpartiet De Grønne vil:

- Utarbeide en tiltaksplan som gjennom målrettede støtteordninger, avgiftsmodeller og konsesjonsbetingelser stimulerer havbruksnæringen til å utvikle seg i tråd med Norsk industris målsetting om null rømming, null lus og null utslipp.
- Oppfordre til at kommunene gjennom sine kystzone- og arealplaner setter strenge og ryddige miljøkrav til havbruksnæringen i tråd med mulighetene i plan- og bygningsloven.
- Utvikle programmer for å øke tilveksten av villfisk i fjorder.
- Innføre systemer for merking av oppdrettsfisk basert på best tilgjengelig kunnskap, for slik å kunne skille rømt oppdrettslaks fra villaks og for å få tydeliggjort ansvarsforhold ved rømminger.
- Støtte utviklingen av bærekraftig dyrking av fôrorganismer som representerer et alternativ til uttak fra den marine næringskjeden, som produksjon av marine mikroalger og krepsdyr.
- Støtte innovasjonssystemer som omgjør karbondioksid fra industriaktivitet til biologisk materiale (CCS)



- Styrke bærekraftig og kunnskapsbasert produksjon av tang, skjell og andre marine arter i tråd med lokalt arts mangfold og innenfor landsdelens naturgitte rammer.
- Utrede mulighetene for å drive multitrofisk oppdrett der flere marine arter produserer i samme system etter bærekraftige prinsipper.
- Etablere nye arbeidsplasser og verdikjeder knyttet opp til resirkulering av avfall fra oppdrett som kan nyttiggjøres i videre matproduksjon, gjennom blant annet hydroponics og/eller aquaponics.
- Etablere utdanningsløp for en framtidrettet og bærekraftig havbruksnæring.

## LANDBRUK, UTMARK OG REINDRIFT

Nord-Norge er velsignet med fornybare matressurser både til havs og på land. Selv langt mot nord, har vi næringsrikt jordsmonn og gode vekstforhold for mange verdifulle planter og vekster, som egner seg som mat for både mennesker og dyr.

I en verden med økende ressursknapphet, er det avgjørende at vi produserer mat der forholdene ligger til rette. Lokal matproduksjon reduserer også karbonavtrykket knyttet til transport over lange avstander, minsker behovet for plastemballasje og skaper viktige jobber i mange nordnorske samfunn.

Miljøpartiet De Grønne er derfor bekymret for nedgangen i antallet aktive utøvere innen landbruk og beitenæringer. Vi ønsker å legge til rette for et mangfold av matproduksjon i Troms og Finnmark – med plass for de mange små utøverne og i balanse med naturen.

### Miljøpartiet De Grønne vil:

- Praktisere et strengt jordvern og vern av beiteland.
- Rehabiliterer historisk jordbruksareal, myrer, våtmarksområder og elver.
- Ta vare på myr og våtmarksområder, som i tillegg til sitt artsmangfold også er lager for store mengder klimagasser.
- Øke den reelle selvforsyningsgraden og begrense bruken av importert kraftfôr.
- Jobbe for et landbruk som gir lavere klimagassutslipp og drives etter gode økologiske prinsipper.
- Sikre at skogvirke i vår region i større grad verdsettes og forvaltes som karbonbinder.
- Jobbe for skogvern av minst 10 % av skogsarealene i vårt fylke, i tråd med nasjonale målsettinger.
- Bidra til at landbruket drives på en måte som tar hensyn til mikroorganismer og pollinerende insekter.

- Arbeide for andelslandbruk, småskalaprodusenter og gode omsetningsmuligheter for landbruks- og utmarksprodukter, som Bondens marked i alle kommuner i Troms og Finnmark.
- Sikre plass til rovdyr i norsk natur gjennom praktisk og økonomisk støtte til konfliktdempende og forebyggende tiltak opp mot beitenæringene, slik at fellingstillatelser blir siste utvei.
- Sørge for at reindriftsloven revideres, og spesielt må man stanse ordningen med forholdsmessig reduksjon som rammer de minste utøverne hardt.
- Jobbe for å unngå både overbeiting og nedbygging av reinbeite.
- Styrke og videreutvikle samiske tradisjoner knyttet til reindriften.
- Tilrettelegge for mobile slakterier.
- Være restriktive til bruk av kjøretøyer på barmark og i våtmarksområder.
- Støtte utviklingen av lokal og bynær matproduksjon.
- Satse på videreutvikling og markedsføring av våre unike arktiske vekster og produkter.
- Fremme mer lokal matauk, og støtte opplæring i høsting og konservering i samarbeid med bærere av tradisjonell kunnskap.

## REISELIV OG KREATIVE NÆRINGER

Vi er på vei inn i en framtid der en større del av økonomien er knyttet til reiser, kulturopplevelser og kreative næringer. Særlig har det opplevelsesbaserte reiselivet hatt en økt sysselsetting og utvikling i Nord-Norge.

Økningen i turisme skaper store klimautfordringer. Det gir også økt slitasje på lokal infrastruktur og kan gå ut over lokalbefolkningens behov. Videre utvikling innen reiselivet må derfor skje på en bærekraftig måte for å unngå skadelig masseturisme.

Troms og Finnmark har unike og eventyrlige opplevelser å by på og vi skal være stolte av lokalsamfunnenes identitet. Reiselivet skal være basert på kvalitet og ekte opplevelser basert på lokalmiljøenes kultur, historie, ressurser og kulturarv.

### Miljøpartiet De Grønne vil:

- Øke eksklusiviteten som reiselivsfylke gjennom en overordnet satsing på ekte kultur- og naturbaserte opplevelser.
- Støtte reiselivsbedrifter og destinasjoner som har en målrettet satsing på bærekraft.
- Ta i bruk regionens potensial for økoturisme og gårdsturisme.
- Markedsføre og støtte nordnorsk matkultur, håndverk og design.
- Legge spesielt til rette for etablerervirksomhet basert på samiske og kvenske tradisjoner og uttrykksformer.
- Jobbe for at alle klimagassutslipp fra reiselivet skal registreres og reduseres.
- Jobbe for en bærekraftig besøksforvaltning som sikrer at det ikke blir for stor slitasje på lokalbefolkning, infrastruktur og natur.
- Innføre en turistskatt for å drifte nødvendig avfallshåndtering, toalettfasiliteter, og annen infrastruktur.
- At fylkeskommunen skal være en pådriver for at infrastruktur og transportmåter brukt av reiselivsnæringen til lands og til vanns i Troms og Finnmark skal elektrifiseres.

- At fylkeskommunen skal være en pådriver i arbeidet med å elektrifisere cruisebåthavnene innen 2025 og slutte seg til felles standarder for klima- og miljøkrav i norske havner slik mange byer og verdensarvsteder har gjort.
- Etablere regionale samarbeidsnettverk med frivillige lag og foreninger, kulturlivet og reiselivsnæringer for å utvikle gode opplevelsesprodukter.

## ENERGI OG MINERALUTVINNING

Dagens samfunn forbruker ressurser i en urovekkende hastighet, og vi er i ferd med å forårsake katastrofale klimaendringer. Miljøpartiet De Grønne mener at fornybare ressurser må være hovedgrunnlaget for all aktivitet i det framtidige samfunnet.

De kjente forekomstene av en rekke mineraler og metaller er i ferd med å tømmes, og vi er nødt til å redusere forbruket og øke resirkuleringen. Utvinning og bruk av ikke-fornybare ressurser må alltid rettferdiggjøres av et reelt behov som ikke kan dekkes på andre måter og alle prosjekter må skje på naturens premisser.

### Miljøpartiet De Grønne vil:

- At fornybare ressurser skal være hovedgrunnlaget for all aktivitet i det framtidige samfunnet.
- Skape nye kretsløpsøkonomiske industrieventyr basert på ressurser som i dag er avfall, for eksempel å bruke organisk materiale fra havbruksnæringen og mineralsk materiale fra bestående gruver til å fremstille gjødsel til jordbruksformål.
- Oppgradere eksisterende vannkraftverk og øke kapasiteten i overføringsnettet for elektrisitet i regionen.
- Støtte prosjekter på lite utnyttede kilder til fornybar energi som tidevann, bølger, jordvarme og havvind.
- Vurdere vindparker og vannkraftprosjekter opp mot naturkonsekvensene lokalt, men ikke akseptere oppdemming og endring av elveløp.
- Jobbe for hjemfallsordninger for vindparker og annen arealkrevende fornybar energiproduksjon etter modellen vi i dag forvalter vannkraftressursene med.
- Gjøre det enkelt for privatpersoner å levere energi til strømmettet og satse på desentralisert produksjon og energilagring.
- Forvalte lokal skog på en mer bærekraftig måte for å øke både karbonbindingen og tilgangen på råvarer til materialer og energiformål.

- Ta i bruk sortert trevirke fra renovasjonsselskapene som videre kan benyttes i fjernvarmeanleggene i regionen, og søke å endre konsesjonsbestemmelsene for fjernvarmeanleggene slik at dette kan muliggjøres.
- Kun ha gruvedrift med lav forurensning og høy ressursutnyttelse.
- Ikke akseptere sjødeponering av gruveavfall med dagens metoder.
- Øke skattlegging av mineralressursene.
- Kreve konsekvensutredninger for alle kommende initiativer og prosjekter for gruvedrift på havbunnen (deep sea mining) utenfor Troms og Finnmark.

# RETTFERD, LIKESTILLING OG SOLIDARITET

Miljøpartiet De Grønne jobber internasjonalt for å utrydde fattigdom og sult. Vi vil ha likestilling, rettferdighet og livskvalitet for alle. Anstendig arbeid og økonomisk vekst innenfor naturens tålegrenser er blant grunnforutsetningene for å kunne skape et rettferdig og solidarisk samfunn. I et rettferdig og inkluderende samfunn blir de mest sårbare og marginaliserte gruppene også inkludert og ivaretatt.

## Miljøpartiet De Grønne vil:

- Forebygge hatkriminalitet og diskriminering av minoriteter på tvers av kjønn, seksuell orientering, etnisitet og funksjonsevne.
- Opprette et fylkeskommunalt råd for likestilling og kjønns mangfold.
- Sikre at alle fylkeskommunale tjenester skal kunne tilby informasjon og veiledning på samiske språk og kvensk.
- Sørge for at alle barn skal kunne lære seg sitt morsmål, og at foreldrenes innsats som språkforbilder blir anerkjent.
- Opprette et sekretariat som jobber for å styrke og implementere menneskerettighetene i samarbeid med våre naboland Sverige, Finland og Russland.
- Jobbe for at fylkeskommunen prioriterer varer som er lokalt produsert, som er etikk- og miljøsertifisert eller som er økologisk produsert, og der gjenbruk, vedlikehold og kvalitetskriterier legges til grunn for offentlige innkjøp.
- Sette krav om at fylkeskommunens større innkjøp og investeringer har et klimaregnskap som viser hvilken forurensing forskjellige alternativer står for.
- Sette krav om at fylkeskommunens investeringer i finansmarkeder skal samsvare med FNs bærekraftsmål.
- Innføre "Too good to go" eller tilsvarende ordninger i alle offentlige virksomheter for å motvirke sløsing av matressurser.
- Å jobbe for å utforme og teste ut en regional pilot for klimabelønning (karbonskatt til fordeling - KAF) i Troms og Finnmark.